

Tussen Brussel en het boerenerf

In gesprek met Laurens Jan Brinkhorst

door Kees Verhaar

Vanaf uw aantreden heeft u bij diverse gelegenheden gesteld dat ethiek in uw denken en handelen als minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij een rode draad is. Wat bedoelt u daarmee?

Als je spreekt over moraliteit moet je voorzichtig zijn. Natuurlijk staan ethiek en ook persoonlijke ethiek centraal. Maar in navolging van Weber maak ik een onderscheid tussen *Gesinnungsethik* en *Verantwortungsethik*. Wat ik te vaak heb meege maakt, bijvoorbeeld in het kernwapendebat of bij de discussie over abortus of euthanasie, is de neiging elkaar op de *gezindheid* aan te spreken. Als we dat doen, maken we het leven tot een hel. Het gaat mij om de gevolgen van het beleid waar ik verantwoordelijk voor ben. Als publieke persoonlijkheid hoor je je verantwoordelijkheid te nemen. Ik stel de *gezindheid* van de mensen met wie ik in gesprek ben, niet ter discussie. Er hoort ruimte te zijn voor mensen die anders over de inhoud denken – daarmee zijn die mensen niet minder ethisch.

Is dit niet precies wat in de landbouw speelt? Over de doelstellingen op termijn is men het min of meer eens, maar nu komt het aan op de vraag hoe er te komen en vooral hoe daarbij met elkaar om te gaan.

Zeker. Om op een goede manier met elkaar om te gaan, besteed ik in de plannen veel aandacht aan de sociale dimensie, want ik besef volkomen dat het voor de individuele boer om ingrijpende maatregelen gaat. Maar daar zet ik tegenover, dat er onder de boerenstand en haar leiders en ook onder de politiek veel te lang een neiging is geweest weg te vluchten van de noodzakelijke koerswijziging, onder meer omdat het zo zwaar zou zijn. Het gaat om de vraag wat we willen met de samenleving en om maatregelen voor de *lange* termijn: om duurzaamheid en ons overleven. Er wordt nogal wat kritiek geuit dat ik te snel zou gaan, maar dat heeft er voor een belangrijk deel mee te maken dat we vijftien jaar lang om de hete brij heen hebben gedraaid.

Kees Verhaar is sociaal-econoom. Hij is werkzaam bij Stoas Onderzoek in Wageningen en voorzitter van de redactie van Idee.

Bij de herstart van Paars-II trad Laurens Jan Brinkhorst aan als minister van LNV.

Hij heeft inmiddels zijn visitekaartje afgegeven door productie, mest en land aan elkaar te koppelen. Europese regels zijn daarbij richtsnoer.

Maar die niet alleen.

In gesprek met een minister over de noodzaak voor politiek en boer om verantwoordelijkheid niet uit de weg te gaan, over de keerzijde van het gedogen en over het spannende vak van landbouwminister.

Boeren zullen daar tegenover stellen dat ze, ook door de overheid, jarenlang zijn gestimuleerd om te blijven groeien.

Dat geldt voor de periode tot 1985. Maar toen heeft Braks als boerenminister al gezegd dat het afgelopen moest zijn. Hij heeft echter bakzeil moeten halen. Zo ook Bukman. Vervolgens heeft Van Aartsen een wet ingediend die door de rechter onderuit is gehaald. Maar sinds op z'n laatst 1985 kon iedereen weten dat er een ernstig probleem lag, dat alleen maar kon worden opgelost door een andere draai te geven aan de inrichting van het boerenbedrijf. Het heeft heel duidelijk ook te maken met de opstelling van de boeren. Mensen die ten tijde van de varkenspest nog honderden varkens wegslepen ondanks de risico's van besmetting. Het heeft te maken met de mestboykot. Met de trekkers die ingezet werden tegen de mineralenregistratie. De inzet is daarom dat de wet geldt voor iedereen, ook voor de boeren.

Praten we nu niet wat te gemakkelijk over 'de' boeren?

Daar heeft u gelijk in. Individuele boeren zitten in een situatie waar ze niet veel aan kunnen veranderen. En er zijn – gelukkig – ontzettend veel goede boeren. Als ik spreek over 'de boeren' heb ik het over de organisaties. Een met de mestmaatregel vergelijkbaar voorbeeld doet zich voor bij de gewasbeschermingsmiddelen. Al in 1993 is bij convenant afgesproken dat in 2000 allerlei middelen moeten verdwijnen. Maar in enkele sectoren zit men gewoon op zijn krent en doet niet veel. En in augustus 1999 wordt dan in eens over een oorlogsverklaring gesproken. Het is die houding van traineren en uitstellen die bijdraagt aan de problemen. Individuele boeren zal ik nooit aanspreken, maar boerenleiders die nog steeds zeggen 'we hebben eigenlijk geen mestprobleem' zijn, vind ik, onverantwoord bezig.

Het opvallende is dat de boerenorganisaties in 1989 onder voorzitterschap van oud-minister Van der Stee in het rapport Om Schone Zakelijkheid al die problemen al gesignaleerd hebben. Dat is tien jaar geleden. Waar gaat het dan mis in het spel tussen politiek, boerenorganisaties en individuele boeren?

Een combinatie van dingen. Een gebrek aan moed bij de boeren-

leiders om te zeggen waar het op staat. Leiderschap heeft te maken met richting geven. Maar dit is 'ik moet draagvlak hebben, anders durf ik geen positie in te nemen'. Je moet je nek uit durven steken. Net zo'n gebrek aan moed tref je - ook nu weer - aan in de politiek. Fracties die zich flink opstellen als het om de algemene theorieën gaat, maar zodra het op de uitwerking aankomt de eindverantwoordelijkheid overlaten aan de belangenbehartigers in de fracties. Verder is de onverschilligheid van de samenleving een belangrijk punt. We zijn een verstedelijkte samenleving en de niet-boeren en niet-landbouwmensen hebben heel lang de landbouwpolitiek overgelaten aan de specialisten. Heel belangrijk is ook het (zelf gekozen) isolement van de sector. Dat zag je in Brussel heel sterk, waar DG 6 (het directoraat-generaal Landbouw) tot aan de BSE niet deelnam aan het overleg met de andere directoraten over de koers van de Commissie omdat ze daar het belang niet van inzagen. Het geld was er immers toch wel en de wetgeving was niet nodig, want het werd niet democratisch bestuurd.

Is er sprake van een breuk, terwijl u bovendien veel zwaarder inzet?

Te lang is de Europese dimensie ontkend. Europa omvat niet alleen een interne markt waar de Nederlandse landbouw een geweldig belang bij heeft, maar óók milieuspelregels die we al in 1991 zijn overeengekomen. De gedoogcultuur die we in Nederland kennen - wel wetten maken, maar die niet naleven - die is zo diep verankerd, dat we het gek vinden dat er Europese regels zijn waar de gedoogcultuur niet voor geldt. In het buitenland kan ik het begrip 'gedogen' niet eens uitleggen. Bovendien, en dat is nog fundamenteeler, iedere ondernemer in welke branche ook kan alleen maar functioneren binnen een gebruiks-milieuimte.

Ik kan me echter voorstellen dat boeren zeggen 'dat is allemaal mooi wat u zegt over het gedogen, maar juist D66 is een partij die wel accepteert dat er coffee shops gedoogd worden, terwijl mijn eerlijke broodwinning...'

Daar hebben ze een punt. Maar ik ben niet verantwoordelijk voor de coffee shops. Ik behoor tot de generatie die zelfs nog nooit een stickie gerookt heeft.

Ook niet zonder te inhaleren?

Zelfs dat niet. Maar laat duidelijk zijn dat ik in het algemeen geen voorstander ben van gedogen. We moeten de gedoogcultuur ter discussie stellen. De rechtsstaat gaat ten onder als die de eigen wetten niet nakomt. Zoals met de geluidsnormen van Schiphol, waar het kabinet de eigen wetgeving opzij zet.

Bij Schiphol gaat het dan om de spanning tussen economie en milieu. Ook bij boeren zie je die haast schizofrene houding: liefde voor de dieren, en tegelijkertijd het dwangbuis van de economie.

Ik zie die spanning wel, maar ik hoef geen rekening te houden met die schizofrenie. Dit soort intensieve veehouderij, met name in de varkenshouderij, kan gewoon niet meer in Nederland gegeven de grondsituatie. Punt. Wel behoort je de maatschappelijke gevolgen van het beleid waar je verantwoordelijk voor bent te verdisconten. Als D66'er zie ik dan ook nadrukkelijk de noodzaak om boe-

ren die in de verdrukking komen te steunen, zij het zonder tot een zieligheidbeleid te willen vervallen. De *Verantwoordingsethiek* betekent voor mij dat je ruggengraat moet tonen ten aanzien van je doelstellingen.

Rekent u op eenzelfde ruggengraat bij de boeren, op hun ondernemerschap dat als kenmerkend voor de sector wordt gezien?

Precies, want dat ondernemerschap heeft ons land tot de tweede Agro-macht van Europa gemaakt. Daar zit een geweldig potentieel. Maar dan zou ingezet moeten worden op *kwaliteit*. Boven-

Brinkhorst: 'Een gebrek aan moed bij de boerenleiders...'

dien kunnen milieueffecten niet over het hoofd worden gezien, die moeten worden meegenomen in de kostprijs. Van Aartsens generieke korting raakte alle bedrijven, goed of slecht. Ik zet in op het individuele ondernemerschap.

Moet dat, nadat de randvoorwaarden gesteld zijn, zo ver gaan dat de overheid ook de individuele bedrijfsstrategie voorschrijft, bijvoorbeeld door zich, zoals de Kamer gedaan heeft, tegen zogenaamde megabedrijven uit te spreken?

Nee, ik doe hier geen uitspraken over schaalgrootte. Ik ben daar niet erg dogmatisch over. Die discussie moet nog komen, ik heb daar nog geen oordeel over. Wel stel ik vast dat het gemiddelde

bedrijf, net als de sector, als gevolg van deze ontwikkeling (het nieuwe mestbeleid, red.) en omdat we in een Europese markt functioneren, met heviger concurrentie te maken krijgt. Maar op dit ogenblik heeft het de grootste urgentie om deze manier van produceren te veranderen.

Die veranderingen brengen kosten met zich mee. Die dienen uiteraard in de kostprijs te worden verdisconteerd - tenzij u ze wilt subsidiëren. Maar dan ligt een deel van de verantwoordelijkheid dus ook bij de consument, of meer algemeen, bij de samenleving.

Klopt. Niet-landbouwers moeten zich hier ook mee bezighouden.

Betekent dat dat een D66-minister van Landbouw niet alleen zendeling moet zijn onder de boeren, maar ook in Rotterdam, Delft, enzovoorts?

Ik denk dat ik een verbindende schakel moet zijn tussen de agrariërs en de rest van de samenleving. 97% van de Nederlanders is geen agrariër en ik behoor natuurlijk ook tot die 97%. Ik kan niet zeggen 'Eigenlijk ben ik ook een boer, want ik had een grootvader die boer was'. Dat is onzin. Maar mijn geloofwaardigheid ten aanzien van de boeren is dat ik, als ik met hen tot zaken kom, dat kan uitleggen aan de samenleving

Is het leuk werk?

Ik vind het enig. Dat komt omdat het een heel ingewikkeld probleem is. Ik heb een vorm van masochisme in de zin dat ik word aangetrokken door dingen die moeilijk zijn.

Een optie voor boeren om met de sociaal-economische ontwikkelingen om te gaan, kan zijn het vinden van extra vormen van inkomen. Het onderhouden van het landschap is daar een bekend voorbeeld van. Hoe duurzaam zo'n bron van inkomen is, is voor menigeen echter de vraag, omdat de overheid (die dat werk zou moeten betalen) als een onbetrouwbare partner wordt gezien.

Het probleem van de onbetrouwbare overheid heeft te maken met dat gedogen: ja zeggen en nee doen. We zijn een beetje een land van doen alsof. Ik denk dat het poldermodel zich op sommige punten niet verdraagt met de parlementaire democratie. Want parlementaire democratie houdt in dat er een overkoepelend, politiek gezag is. Het poldermodel heeft met corporatisme te maken.

Het is te gemakkelijk om te zeggen dat ergens geen draagvlak voor is. De samenleving is een beetje amorf aan het worden, er kunnen geen harde besluiten genomen worden. Onze pijngrens gaat omlaag. Door de hoge welvaart zijn we gewend geraakt problemen met watjes en pijnstillers af te dekken. Denk ook aan de samenstelling van de Tweede Kamer. Deze bestaat voor een belangrijk deel uit veredelde bureaucraten, veel voormalige ambtenaren. Hierdoor is de Kamer geen goede afspiegeling van de bevolking. Een ingewikkeld vraagstuk, waarvoor het niet gemakkelijk is een oplossing te vinden.

Dit hele complex van factoren brengt mensen in verwarring. Dan zijn er twee reacties mogelijk. De een is terug naar vroeger: God, Nederland en Oranje. De ander is de structuren op de helling te zetten, het moet anders. Ik zou nooit een benoemde burgemeester

Foto: Saskia van Merriënboer

Dit varkentje huist in de werkkamer van Brinkhorst

of commissaris van de koningin willen zijn - dat is het vleesgeworden poldermodel. Zo iemand kan niks, tekent brieven zonder verantwoordelijk te zijn en dus zonder daar op afgerekend te kunnen worden.

Strekt zich dat voor u, als D66'er, ook uit tot de burger die óók medeverantwoordelijk zou moeten zijn?

Ja, ik denk dat gezag weer zichtbaar en verantwoordelijk moet worden gemaakt. Mensen moeten weer bereid zijn risico's te nemen. Fouten maken, hoort bij het dragen van verantwoordelijkheid. Fouten maken, is menselijk. Maar men mag niet aan de zetel vastgeplakt zitten. Voor mij persoonlijk geldt daarom *the buck stops here* - en niet het afschuifstelsel.

Maar juist voor landbouw is dat moeilijk, vanwege de invloed van de Europese dimensie waar u het eerder over had.

Dat is ook zo. De toekomst van de Nederlandse landbouw wordt voor een belangrijk deel bepaald in Brussel. Het Nederlandse parlement heeft daar nog weinig over in te brengen. De Tweede Kamer kan uren spreken over de vraag of vleeskuikenunderdieren wel of niet strooisel mogen hebben. Een passionerend onderwerp, maar met werkelijk spannende dingen heeft dat politiek niet veel te maken.

Waar zitten die werkelijk spannende dingen dan wel voor de minister van Landbouw?

Het vormgeven aan de landbouw als economisch maar ook milieuverantwoord proces in een Europese context. Proberen daar geld mee te verdienen, terwijl de hoeveelheid grond beperkt is en we ook nog natuurgebied willen behouden. De werkelijk spannende dingen spelen zich daarom aan de ene kant af in de contacten met individuele boeren, bijvoorbeeld varkenshouders in Ysselsteyn waar ik later vandaag heenga, en aan de andere kant in Brussel. Dat is een *tall order*, maar het duurt maximaal drie jaar.

Dan is het afgelopen, dan is er geen politieke toekomst meer voor Laurens Jan Brinkhorst?

Dan zijn er nieuwe verkiezingen. ♦